

دو فصلنامه علمی کاشان‌شناسی، بهار و تابستان ۱۴۰۲

دوره ۱۶، شماره ۱ (پیاپی ۳۰)، صفحات: ۲۳۷-۲۵۸

مقاله علمی ترویجی

بررسی فنون ساخت مسجد تاریخی پرزله در ایبانه

حسین راعی*

سپیده بنایی**

چکیده

روستای ایبانه در شهرستان نطنز قرار دارد و دارای پنج محله تاریخی ارزشمند است. مسجد پرزله در محله پل و در لبه معبر تاریخی راشتا قرار گرفته است. این مسجد را اهالی آنجا ساخته‌اند و یک خانه و چندین زمین کشاورزی برای آن وقف شده است. مسئله تحقیق تکمیل مستندات فنی درباره فنون ساخت مسجد پرزله به عنوان یکی از مساجد تاریخی و باارزش ایبانه است. این اثر دارای مدارک و مستندات معماری کاملی نیست و فرایند شکل‌گیری و جزئیات معماری آن مورد بررسی قرار نگرفته است. هدف از این پژوهش معرفی ساختار مسجد پرزله است. برای نیل به هدف یادشده، دو پرسش اصلی درباره اجزای معماری مسجد و شیوه ساخت آن مطرح شده است. در پاسخ به پرسش‌ها و به دلیل ماهیت تاریخی مسجد، از راهبرد تفسیری تاریخی استفاده شده است. در این راهبرد، سه قالب مطالعات میدانی، سندپژوهی و مصاحبه برای گردآوری اطلاعات به کار برده شده است. نتایج پژوهش نشان داده است که مسجد پرزله با سه شبستان و یک ایوان از دوره ایلخانی تا پهلوی شکل گرفته است. آن‌ها این مسجد را با ساختار وزنی شکل داده و به موضوعاتی چون کنترل تنش‌ها، تبادل هوا و آسایش حرارتی از طریق به کارگیری جزئیات خلاقانه با ترکیب مصالح بنایی و چوبی پرداخته‌اند. علاوه بر آن، مردم بومی با پایش مداوم بنا در کنار فنون خلاقه ساخت توانسته‌اند به زیست این مسجد در طول شش قرن کمک کنند و این فنون را به نسل‌های بعدی انتقال دهند.

کلیدواژه‌ها: ایبانه، مسجد پرزله، معماری بومی، فنون ساخت.

* استادیار گروه مرمت میراث معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران / hoseinraie@iust.ac.ir

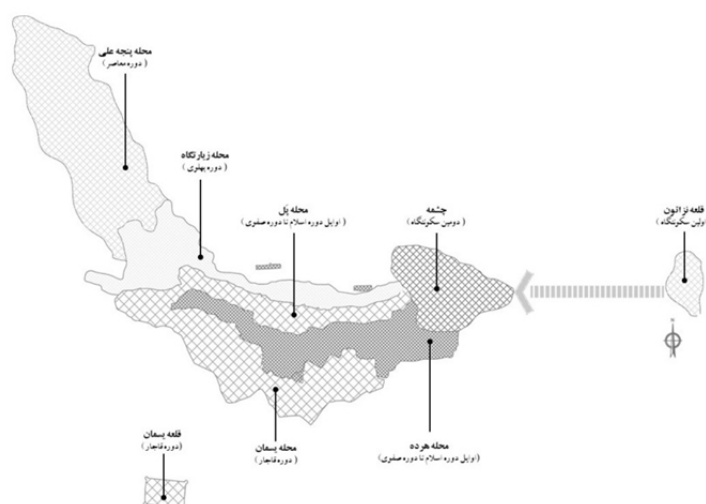
** کارشناسی ارشد حفاظت و مرمت میراث معماری، گروه مرمت میراث معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران،

تهران، ایران (نویسنده مسئول) / Sepideh.banayi1997@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۶/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

۱. مقدمه

ایبانه با ارتفاع ۲۱۰۰ متر از سطح دریا دارای آب‌وهوای سرد و نیمه‌خشک است. میانگین بارش سالانه ۱۸۲ میلی‌متر بوده و آب روستا از طریق چشمه دوآبی واقع در غرب ایبانه تأمین می‌شود. مردم روستا اغلب کشاورز، باغدار و دامدار هستند و زمین کشاورزی و باغات آن‌ها در پیرامون بافت کالبدی روستا قرار دارد. علاوه بر آن گردشگران زیادی به روستا سفر می‌کنند و بخشی از جمعیت شناور ایبانه را تشکیل می‌دهند و گاه در ایام پرازدحام گردشگری به محصولات کشاورزی روستائیان نیز آسیب می‌رسانند (Ryan et al., 2022). در کنار این روستا محوطه باستان‌شناختی به نام نراتون (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۷) قرار دارد که نشان می‌دهد قدمت روستا مربوط به دوره پیش از اسلام است (سیرو، ۱۳۵۷). روستای ایبانه دارای پنج محله، یک آتشکده به نام هریاک (اعظم واقفی، ۱۳۷۵: ج ۴) و یک مسجد جامع است (شکل ۱) و در هر یک از محله‌ها عناصر کالبدی از قبیل خانه‌های تاریخی، معابر، آسیاب، آب‌انبار و قلعه دیده می‌شود. ایبانه‌ای‌ها مسلمان هستند و مردم روستا دارای تعلق خاطر نسبت به سنت‌های بومی و ارزش‌های فرهنگی و تاریخی روستا هستند (Karami and Darvish, 2019). به همین دلیل در هر محله یک مسجد ساخته شده است. مسجد پزرله در محله پل و در میانه روستا قرار دارد و هسته اصلی آن مربوط به دوره ایلخانی است (راعی، ۱۳۹۲: ۵۲). این بنا دوطبقه است و در طول چندین قرن توسط مردم روستا و محله پل مورد استفاده قرار گرفته است. آن‌ها هرسال برای شرکت در مراسم ملی و مذهبی از نقاط دیگر ایران به این مسجد می‌آیند و به‌طور مداوم از آن مراقبت و نگهداری می‌کنند.

شکل ۱: هندسه شکل‌گیری روستای ایبانه و جهت توسعه آن (بازنگری توسط نگارندگان، ۱۴۰۰)

مسئله تحقیق، تکمیل اطلاعات و مستندات فنی درباره شیوه ساخت مسجد و لزوم واکاوی آن است. بررسی اقدامات و مداخلات کالبدی آن از گذشته تاکنون می‌تواند ما را با نظام ساختاری بناهای مشابه در ایبانه نیز آشنا کند. هدف از این پژوهش، معرفی فنون ساخت مسجد پرزله است و در این مسیر از راهبرد تفسیری تاریخی استفاده می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش

ایبانه در حوزه‌های مختلف از قبیل گردشگری، معماری، هنر، ادبیات و جغرافیای تاریخی، یک مورد پژوهشی مورد مطالعه و بررسی در سالیان اخیر بوده است. یکی از قدیمی‌ترین اسناد درباره ایبانه، مربوط به سیرو (۱۳۵۷) است. او ضمن بازدید میدانی و تشریح راه‌های باستانی اصفهان به موقعیت ایبانه در دره برزرواد اشاره کرده و آثار تاریخی و طبیعی آن را تشریح می‌کند. اعظم واقفی (۱۳۷۵) نیز در جلد چهارم کتاب *میراث فرهنگی نطنز*، ویژگی‌های معماری، کشاورزی و آداب و سنن ایبانه را بر پایه اسناد و تصاویر موجود بررسی کرده و در بخشی از کتاب ارائه می‌کند. منبع دیگر مربوط به زین‌العابدین خوانساری (۱۳۷۸) است. او در کتاب *ایبانه و فرهنگ مردم آن* با نگاه مردم‌شناسانه به ماهیت اجتماعی و فرهنگی ایبانه‌ای‌ها می‌پردازد و تکیه او بر معرفی سنت‌های اجتماعی و آثار معماری است. پس از او، نظری داشلی برون و همکاران (۱۳۸۴) کتاب *مردم‌شناسی روستای ایبانه* را منتشر می‌کنند و در آن به ایبانه از دیدگاه‌های جغرافیایی، تاریخی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌پردازند. باین حال، درباره معماری ایبانه و جزئیات آن پژوهش اندکی منتشر شده است. در این ارتباط و در پایگاه میراث فرهنگی ایبانه، اقتصادی و اریسی (۱۳۸۲) به پژوهش درباره جزئیات معماری روستا پرداخته و شیوه‌های ساخت و نگهداری در ایبانه را تشریح کرده‌اند. در ادامه، راعی (۱۳۹۲) در کتاب *یادداشت‌هایی درباره آثار تاریخی ایران*، ایبانه را از دیدگاه معماری و حفاظت آثار تاریخی مورد بررسی قرار می‌دهد و نقشه‌هایی را از بناهای عمومی و تاریخی روستا منتشر می‌کند. بلیلان و حسن‌پور لمر (۱۳۹۸) نیز درباره تزیینات موجود در بناهای ایبانه و ارتباط آن با تناسب طلایی، مقاله‌ای را منتشر کرده‌اند. در بین مقالات منتشر شده، بیشترین پژوهش به حوزه گردشگری اختصاص دارد. در مقاله‌ای که توسط رایان و همکاران (۲۰۲۲) منتشر شده است، به تأثیر منفی حضور گردشگران در ایبانه پرداخته شده است. مقالاتی از این دست، با نگاه به معرفی ایبانه نیز منتشر شده است؛ از جمله: رک: شربتیان و خزایی (۲۰۱۲)؛ امینی (۲۰۱۹)؛ رضایی و همکاران (۱۳۹۴)؛

نادری مهدی و همکاران (۱۳۹۲)؛ موسوی و رجبی (۲۰۱۳) و ارشدی ابیانه (۱۳۹۱). به‌رغم مطالعات یادشده در روستا تاکنون پژوهش مبسوطی دربارهٔ مسجد پرزله دیده نشده است.

۳. روش پژوهش

پژوهش پیش رو با هدف پاسخ به دو پرسش دربارهٔ دوره‌های تاریخی شکل‌گیری و چگونگی شیوهٔ ساخت مسجد پرزله و فنون ساخت آن انجام شده است. این مطالعات در سال ۱۳۸۵ شمسی، در هنگام مرمت این بنا توسط مردم بومی محله، آغاز شده است. آن‌ها در حین مرمت، سقف‌ها و کف‌های طبقات را برداشتند و فرصت مناسبی برای نقشه‌برداری، عکاسی و مطالعات میدانی فراهم کردند. علاوه‌بر آن، افراد محلی که درحال مرمت مسجد بودند، اطلاعات مناسبی برای شناخت آن ارائه کردند. مرمت مسجد پرزله توسط بومیان محلهٔ پل و بررسی میدانی آن، سه ماه زمان برد و بخشی از اطلاعات پنهان در مسجد را هویدا کرد. داده‌ها با نمونه‌ها و بناهای مشابه از نظر ساختار، مصالح و اجزا تطبیق داده شدند و با استفاده از ابزارهای یادشده با الگوواره تفسیری و راهبرد تفسیری تاریخی مورد واکاوی قرار گرفتند.

۴. موقعیت مسجد پرزله در روستای ابیانه

ابیانه دارای دو ورودی در جبهه‌های غربی و شرقی است. هر دو ورودی به معبر اصلی روستا به نام راشتا می‌رسد. راشتا قدیمی‌ترین معبر (راعی، ۱۳۹۲) و محور گردشگری روستایی (Sharbatian & Khazaei, 2012) در ابیانه است (شکل ۲). اغلب خانه‌های تاریخی مربوط به دوره‌های سلجوقی تا پهلوی، آتشکده، امامزاده، دروازهٔ روستا، آب‌انبارها، نهر آب و مساجد در لبهٔ راشتا قرار گرفته‌اند. محلهٔ پل نیز در جبههٔ غربی ابیانه شکل گرفته و مانند محله‌های دیگر متصل به راشتا است (ارشدی ابیانه، ۱۳۹۱). این محله دارای یک مسجد به نام پُرزله است و بناهای دیگر محله که اغلب مسکونی هستند، در قرن ۱۳ و ۱۴ شمسی ساخته شده‌اند. مسجد پرزله دارای سه ورودی از راشتا و معابر فرعی دیگر است (شکل ۲).

۵. مالکیت و عملکرد مسجد پرزله

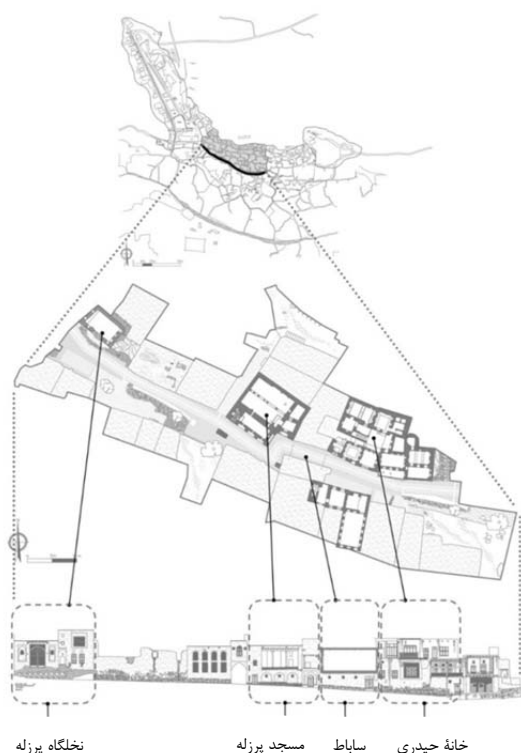
مسجد پرزله توسط شخصی به نام ارشد برای انجام امور مذهبی اهالی ساخته شد. او در محلهٔ پل زندگی می‌کرد و خانه‌ای را در بخش شرقی مسجد برای نگهداری و حفاظت از آن وقف کرد. برادر او نیز برای مشارکت در این کار چندین زمین کشاورزی را بر مسجد وقف کرد (خوانساری ابیانه، ۱۳۷۸: ۴۴) و از این طریق، مسجد پرزله به‌طور مداوم توسط آن‌ها و مردم محله مورد

بررسی فنون ساخت مسجد تاریخی پرزله در ایبانه، حسین راعی و سپیده بنایی

10.22052/KASHAN.2024.253406.1088

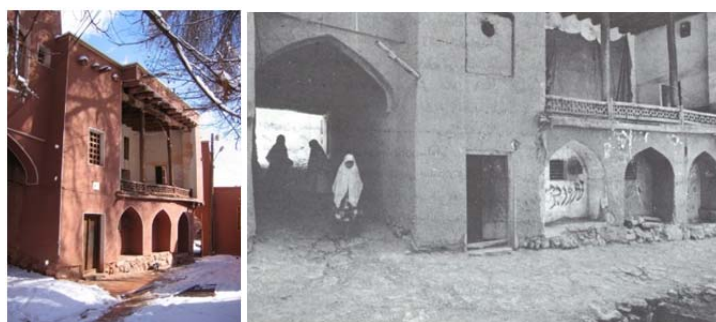
پایش قرار گرفت. مردم محله در گذشته برای برگزاری نماز به‌طور روزانه از آن استفاده می‌کردند. آن‌ها در زمستان‌ها در شبستان طبقه پایین جمع می‌شدند و نماز و دعا می‌خواندند و در تابستان‌ها از اتاق و ایوان طبقه بالا استفاده می‌کردند؛ اما هم‌اکنون به‌دلیل مهاجرت مردم به شهرهای اطراف (نادری مهدیی و همکاران، ۱۳۹۲: ۳۸) و کمبود جمعیت ثابت درهای مسجد بسته است و فقط در روزهای خاص ملی و مذهبی مانند محرم باز می‌شود. مردم محله پل در ماه محرم به ایبانه و مسجد پرزله می‌آیند و برای برگزاری مراسم باشکوه عزاداری، از سنتی به نام نخل گردانی استفاده می‌کنند (راعی، ۱۳۹۲). نخل یک نماد آیینی و مذهبی مربوط به محرم است که در ابعاد بزرگ با چوب ساخته و تزیین می‌شود (بلوک‌باشی، ۱۳۸۰). برای نگهداری نخل، اهالی محله اتاقی به نام نخلگاه در همسایگی مسجد پرزله ساخته‌اند (شکل ۲). علاوه بر آن، مسجد پرزله به‌مانند دیگر آثار ایبانه توسط گردشگران زیادی مورد بازدید قرار می‌گیرد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۰). آن‌ها به‌صورت نمادین پارچه‌هایی را به دریچه مسجد آویزان می‌کنند تا خداوند آن‌ها را به آرزوهایشان برساند.^۱

شکل ۲: موقعیت محله پل و مسجد پرزله در روستای ایبانه (ترسیم و بازنگری توسط نگارندگان، ۱۴۰۰)

۶. دوره‌های تاریخی شکل‌گیری

تعیین تاریخ ساخت و نوع تغییرات و الحاقات در مسجد پرزله به‌طور دقیق امکان‌پذیر نیست؛ زیرا تغییرات کالبدی مسجد در طول زمان مستند نشده و مدارک فنی به‌جز تصویری متعلق به دهه پنجاه شمسی در این زمینه وجود ندارد (شکل ۳). مردم محله در دوره‌های مختلف تاریخی به‌دلیل ازدیاد جمعیت و نبود فضای کافی برای نمازگزاران، چند شبستان و فضای جانبی را به مسجد الحاق کردند و تنها نشانه‌ای که برجای گذاشتند، تاریخی است که بر روی درهای چوبی مسجد نوشته شده است (شکل ۸). هم‌اکنون مسجد پرزله دارای فرم چهارضلعی، سه شبستان و یک ایوان در دوطبقه است. دو شبستان در طبقه همکف و یک شبستان و ستاوند در طبقه اول قرار گرفته‌اند. ورودی اصلی مسجد در جبهه جنوبی است که علاوه بر این، دو ورودی دیگر در جبهه‌های شرقی و غربی نیز وجود دارند. ورودی جبهه غربی با توجه به شیب و بستر طبیعی زمین به‌طور مستقیم به شبستان طبقه اول باز می‌شود و ورودی شرقی به شبستان‌های طبقه همکف مرتبط می‌گردد (شکل ۴ و ۵).

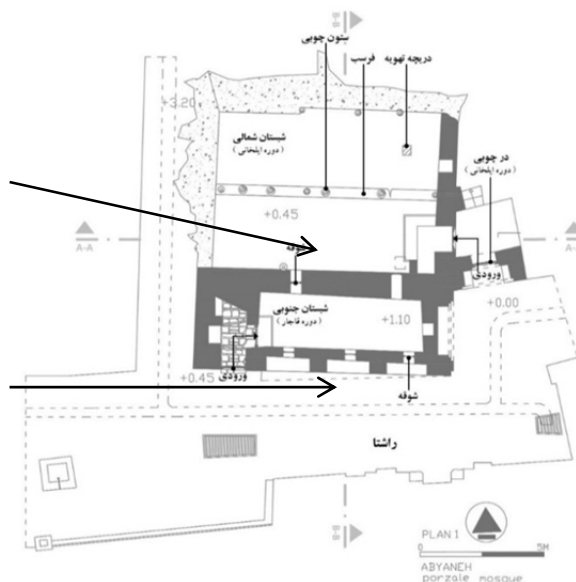
شکل ۳: تصاویری از مسجد پرزله در دهه پنجاه و سال ۱۳۸۵ شمسی (نگارندگان، ۱۴۰۰)

۱-۶. طبقه همکف

طبقه همکف دارای دو شبستان شمالی و جنوبی و دو ورودی است. شبستان شمالی در این طبقه به‌عنوان قدیمی‌ترین بخش مسجد پرزله شناخته می‌شود (Amini, 2019: 66). تاریخ حک‌شده بر روی در شبستان مربوط به سال ۷۰۱ هجری قمری است. کف این شبستان از ورودی جنوبی ۴۰ سانتی‌متر بالاتر است و دارای ستون‌های چوبی به قطر ۲۵ تا ۳۵ سانتی‌متر و فرسب‌های دو چوبی به قطر ۱۲-۲۰ سانتی‌متر است. همچنین دو دریچه تهویه در سقف وجود دارد که به کف شبستان بالا مرتبط می‌شود و از طرف دیگر با دو شوقه^۳ به شبستان جنوبی ارتباط پیدا می‌کند که پس از شش قرن در دوره قاجار به شبستان شمالی، پیوست شده است. این فضا به‌وسیله چند پله به ایوان طبقه بالا می‌رسد (شکل ۴).

شکل ۴: نقشه و تصاویر طبقه همکف مسجد
پرزله (نگارندگان، ۱۴۰۰)

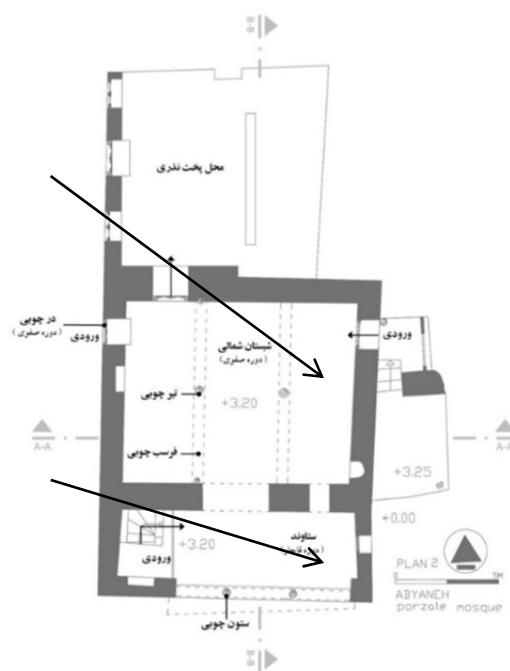

۲-۶. طبقه اول

طبقه اول مسجد پرزله دارای یک شبستان در شمال و یک پیشگاه در جنوب است (شکل ۵). این طبقه دارای ۴ ورودی در ۴ جبهه اصلی است و مهم‌ترین ورودی آن در جبهه غربی قرار دارد. شبستان شمالی دارای دو ستون قطور و فرسب‌هایی به قطر ۴۰-۵۰ سانتی‌متر است و تیرهای فرعی و تخته‌ها بر روی آن قرار می‌گیرند. در کف از تخته‌هایی به قطر ۲ سانتی‌متر استفاده شده است (شکل ۸) و با درگاه بزرگی به ستاوند^۴ جنوبی ارتباط پیدا می‌کند. نمای دیوارها از گچ است و معماران و نجاران در دوره صفوی و هم‌زمان با ساخت این شبستان، تاریخ‌های ۱۰۶۲ و ۱۰۵۱ هجری قمری را بر روی تخته‌های سقف و در غربی نوشته‌اند؛ اما پس از سه قرن معماران دیگری در دوره قاجار در ستاوند جنوبی این طبقه، تاریخ ۱۳۱۱ هجری قمری را نوشته‌اند.

این موضوع نشان می‌دهد شبستان شمالی در دوره صفوی و ستاوند نیز در دوره قاجار به مسجد پیوست شده است (شکل ۶). پس از آن نیز تا دوره پهلوی، پیوست‌ها و تعمیرات کوچکی توسط اهالی محله پل انجام شد. پس از مدتی با ایجاد سازمان حفاظت از آثار باستانی ایران در دهه ۴۰ هجری شمسی (مجد، ۱۳۸۸) از طرف نهادهای دولتی تعمیر گردید و در دهه ۸۰ نیز توسط پایگاه میراث فرهنگی ابیان مورد استحکام‌بخشی قرار گرفت؛ بنابراین با توجه به مستندات اشاره‌شده در طبقات همکف و اول، مسجد پرزله دارای سه دوره ساخت اصلی است:

۱. شبستان شمالی طبقه همکف در قرن ۸ هجری قمری به‌عنوان هسته تاریخی مسجد؛
۲. شبستان شمالی طبقه اول در قرن ۱۱ هجری قمری؛
۳. شبستان جنوبی طبقه همکف و ستاوند طبقه اول در قرن ۱۴ هجری قمری.

شکل ۵: نقشه و تصاویر طبقه اول
مسجد پَرزله (نگارندگان، ۱۴۰۰)

۷. شیوه ساخت مسجد پَرزله

مسجد پَرزله در رده‌بندی مساجد چوبی قرار می‌گیرد (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۸). ساختار مسجد پَرزله از نوع وزنی است و ترکیب دیوار باربر از جنس سنگ لاشه و خشت به‌عنوان نیروی فشاری با چوب^۵ به‌دلیل مقاومت کششی آن تأمل‌برانگیز است (شکل ۶). مردم ابیانه در طول قرن‌ها دیوار باربر را بر روی بستر صخره‌ای و شیب طبیعی زمین قرار می‌دادند. این بستر زیه^۶ نام دارد و از جنس سنگ‌های رسوبی است (اریسی، ۱۳۸۳). مسجد پَرزله نیز بر روی زیه قرار گرفته است. دیوارهای باربر در طبقه همکف به‌دلیل بارش برف تا ارتفاع ۶۰ سانتی‌متر با سنگ لاشه و گل‌آهک بر روی زیه چیده شده و سپس مصالح تغییر یافته و تا ارتفاع ۲/۳۵ سانتی‌متر از خشت استفاده می‌شود (شکل ۷). استادکاران محلی از ظرفیت حرارتی خشت و سنگ برای محافظت در مقابل سرما بهره برده و شبستان این طبقه را کوتاه و با ۱۱ ستون اصلی و

۱-۷. کاربرد مصالح

سنگ، چوب و خاک سه مصالح اصلی در مسجد پرزله است و مصالحی مانند خشت، کاهگل، گچ و آجر نیز فرعی محسوب می‌شوند. در ابیانه به خاک، هوک گفته می‌شود و دارای سه نوع است؛ خاک قرمز (هوک سور)^{۱۰}، خاک زرد (هوک زرا) و خاک سفید (هوک اسپه) (اعظم واقفی، ۱۳۷۵). این خاک‌ها از مکانی به نام پُشلیل^{۱۱} واقع در جبهه جنوبی روستا تهیه شده و به درون محله‌ها حمل می‌شوند. خاک قرمز علاوه بر جذابیت بصری دارای چسبندگی بهتر و مقاومت بیشتری در مقابل عوامل جوی است و به همین دلیل از آن در سیمای کلی ابیانه و همچنین نمای بیرونی و بام مسجد پرزله استفاده شده است.^{۱۲} استادکاران و نجاران بومی علاوه بر خاک، از سنگی محلی به نام سار برای ساخت پی و کرسی در این بنا استفاده کرده‌اند (شکل ۷). این سنگ در مقابل برف و یخبندان دارای مقاومت نسبی است. آن‌ها برای تهیه چوب نیز برنامه مشخصی دارند. مردم ابیانه چوب‌های کاربردی در ساخت خانه‌ها و بناهای عمومی مانند درختان کبوده، چنار، سپیدار، تبریزی و صنوبر را در باغ‌ها پرورش می‌دهند و در زمان لازم از آن‌ها استفاده می‌کنند یا به فروش می‌رسانند (نظری داشلی برون و همکاران، ۱۳۸۴). استادکاران محلی نیز از ظرفیت تولید و انبار چوب در روستا بهره برده و از درختان کبوده و چنار در ساخت ستون و تیر مسجد پرزله استفاده کرده‌اند (شکل ۶).

۲-۷. دیوارهای باربر و ستون‌های چوبی^{۱۳}

در نظام ساختاری مسجد پرزله، نیروهای فشاری توسط دیوارهای باربر و ستون‌های چوبی به پی منتقل می‌شود. ضخامت دیوارهای باربر در طبقات پایین و بالا با توجه به دوره ساخت متفاوت است. قدیمی‌ترین شبستان در طبقه پایین دارای دیوارهایی به عرض ۱۲۰ سانتی‌متر است. علت آن استفاده از ظرفیت حرارتی مناسب و کنترل نیروها با توجه به ابعاد شبستان بوده است. استادکاران محلی در مرحله دوم شکل‌گیری برای سبک کردن بنا در بالای این شبستان دیوارهایی با عرض ۱۰۰ سانتی‌متر ساختند و با ورود به دوره متأخر، عرض دیوارهای شبستان جنوبی و ایوان طبقه بالا را ۷۰ سانتی‌متر انتخاب کردند (شکل ۷). این موضوع نشان می‌دهد که آن‌ها با توجه به ابعاد فضاها و جهت قرارگیری تیر، عرض دیوارها را تعیین می‌کردند (اقتصادی و اریسی، ۱۳۸۲). نجاران نیز معیارهایی را در انتخاب موقعیت و سطح مقطع ستون‌های چوبی به کار بستند. آن‌ها برای شبستان شمالی طبقه پایین به دلیل ابعاد و مساحت بزرگ‌تر و همچنین احتمال باربری بیشتر، ۱۱ ستون اصلی و کمکی ساختند (شکل ۶) و در زیر فرسب تعبیه کردند؛

اما در شبستان جنوبی در همین طبقه به دلیل مساحت اندک از هیچ ستونی استفاده نکرده‌اند. در طبقه بالا وضعیت متفاوت بوده است؛ زیرا بام این فضا قابل بارگذاری و استفاده نبوده است. بنابراین نجاران ستون‌ها و سرستون‌های چوبی را به عنوان عنصری با ویژگی‌های تزئینی، نگهدارنده و نه کاملاً باربر (شکل ۷) در زیر فرسب‌ها قرار داده‌اند.

۳-۷. سقف‌ها و کف‌ها

سقف‌ها و کف‌های مسجد پرزله براساس ساختار چوبی، طراحی شده و در طبقات مختلف دارای جزئیات مشابهی است. معماران بومی از مصالحی استفاده کرده‌اند تا علاوه بر وزن مناسب دارای ظرفیت حرارتی بهتر در مقابل سرما باشد. مصالح چوبی از این نظر انتخاب مناسبی بود و نجاران محلی از آن برای ساخت لایه‌های مختلف سقف طبقات مانند فرسب، چَرزه و تخته (شکل ۷) استفاده کرده‌اند (نظری داشلی برون و همکاران، ۱۳۸۴). گرما در طبقات پایین می‌توانست در این لایه‌ها محفوظ بماند و هرگونه حرکت جانبی توسط این ساختار مهار شود. آن‌ها در سطح بالایی کف طبقات نیز تخته‌ها را به صورت تزئینی به کار برده‌اند. در ابتدا نجاران کف مسجد را با هندسه ساده و تخته‌هایی به عرض ۵ سانتی‌متر به بخش‌های مختلف تقسیم کرده و سپس در درون این بخش‌ها، تخته‌هایی را به ابعاد (۲۰۰×۱۰×۱) سانتی‌متر به وسیله زبانه‌هایی به ابعاد (۵×۵×۱) سانتی‌متر به یکدیگر متصل نموده‌اند. به این ترتیب، ترکیب یکپارچه‌ای با چوب در کف شبستان‌ها به وجود آمده است (شکل ۸)؛ اما در کف بام برای جلوگیری از ورود سریع و هدایت آب برف و باران از اندود کاهگل استفاده کرده‌اند و هر سال آن را با غلتک‌های کوچک دستی متراکم می‌کنند. تراکم بیشتر کاهگل می‌تواند تأثیر مناسبی در عایق بودن سقف داشته باشد.

۴-۷. درها و پنجره‌ها^{۱۴}

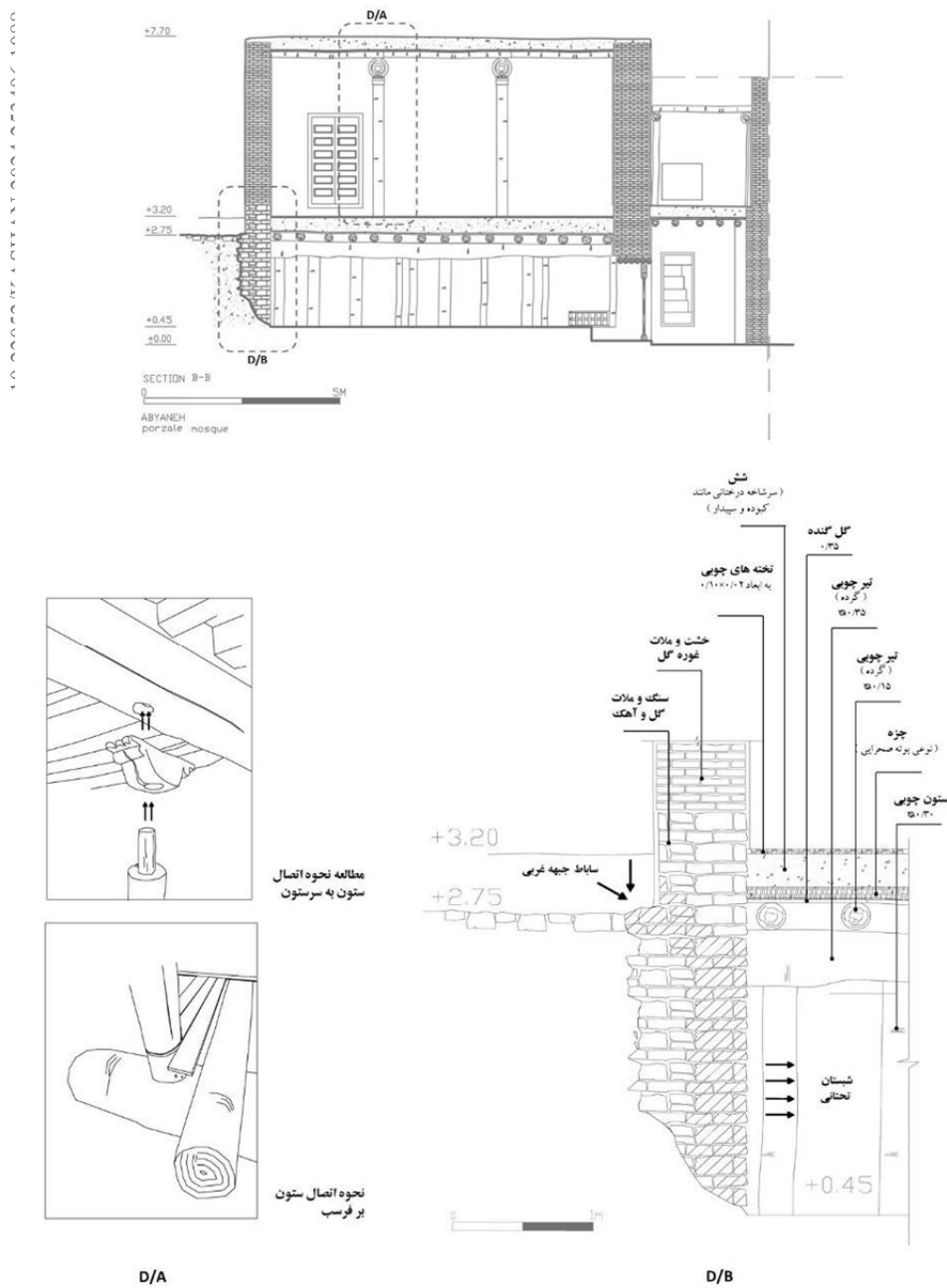
بازشوها رکن اصلی معماری مسجد پرزله‌اند و برای تبادل نور و گرما، تهویه و ارتقای دسترسی، دید و منظر نصب شده‌اند. این مسجد دارای ۷ شوقه و ۷ در ورودی است که توسط نجاران محلی طی شش قرن ساخته شده است. هرچه از گذشته به زمان حال می‌رسد، درها دارای تزئینات مثبت‌کاری، کتیبه‌نگاری و گره‌کاری بیشتری می‌شوند و از نوشته‌ها کاسته می‌شود (شکل ۹). جنس آن‌ها از چوب گردوست و تاریخ ساخت نیز با خط نسخ بر روی درها حک شده است. تعدادی از آن‌ها مربوط به سال‌های ۷۰۱ و ۱۰۵۱ هجری قمری است (شکل ۷) و تزئینات

گل‌وبوته و اشعاری با خط نستعلیق بر روی آن‌ها دیده می‌شود؛ اما درها و شوقه‌های مربوط به دوره قاجار و پهلوی دارای الگوهای هندسی ستاره و چهارسو و گره‌چینی کُند با آلت‌های ترنج و مربع هستند (شکل ۹) و نوشته‌ای بر روی آن‌ها وجود ندارد. گاه تأثیر نمادین تزیینات و اشکال هندسی موجب شده است تا محلی برای ادای نذر و زیارت توسط زنان محله شوند.

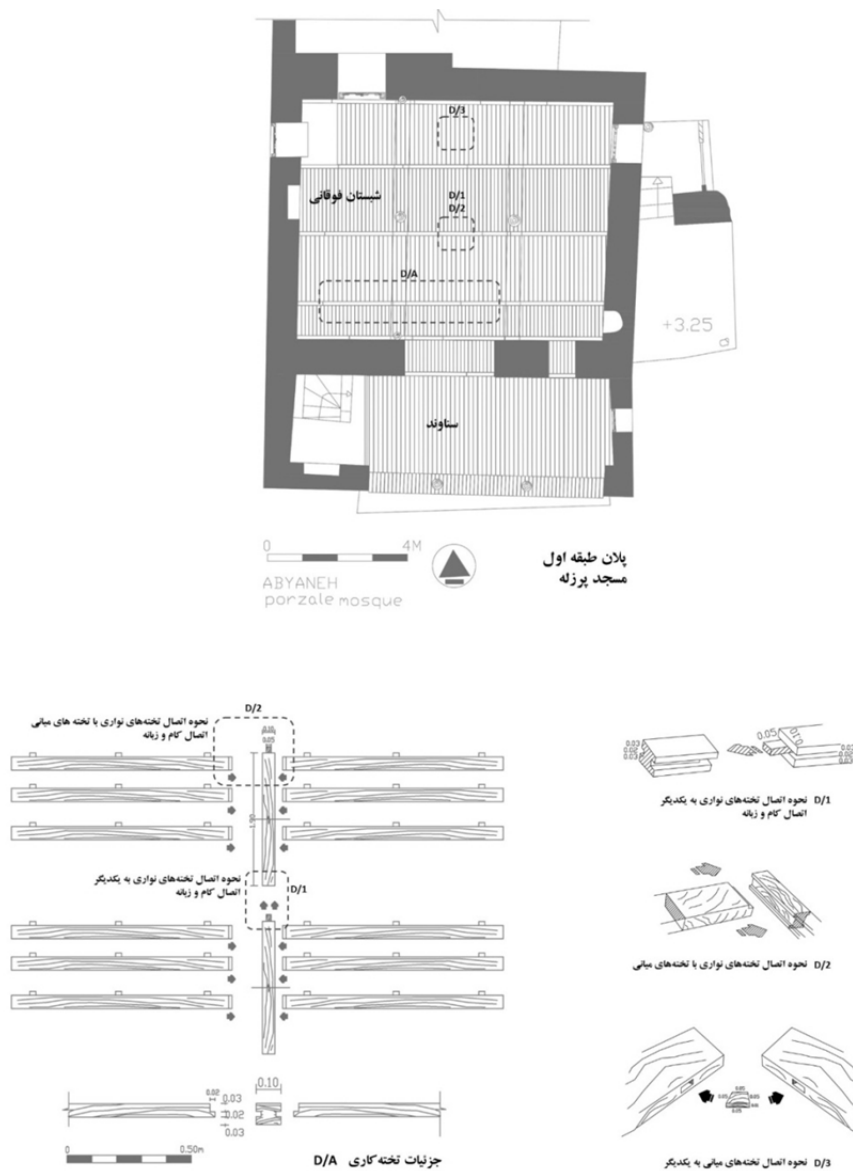

شکل ۷: تاریخ حک‌شده روی در جبهه غربی مسجد پرزله به سال ۱۰۵۱ قمری (ساعی هذا البركة المباركة - حاجی الحرمین - حاجی عبدالباقی بن تقوی شعار مولانا عمادالدین فی تاریخ شهر رجب المرجب سنة ثمان و خمسين و الف (۱۰۵۱) کتبه العبد حسین امین بن ایبانه. حاضر الوقت اسماعیل بن عبدالباقی)

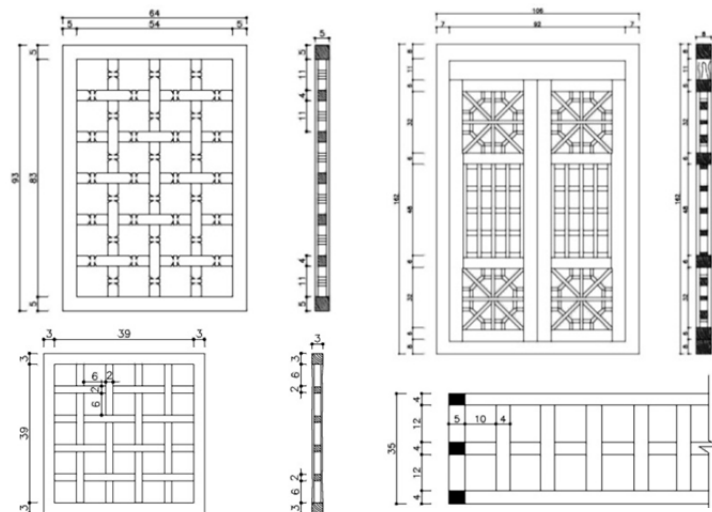
بر اساس مطالعات انجام‌شده تاکنون ۷ الگوی گره‌چینی در روستای ایبانه شناسایی شده است (حسن‌پور لمر و جمالی، ۱۳۹۹: ۳۹-۴۰) که همه آن‌ها به تبع از بناهای مسکونی و مذهبی ایبانه تابع نظم هندسی و تناسب طلایی (۱/۶۱۸) (Boostani et al., 2018) هستند و به این دلیل در آثار معماری، تزیینات وابسته به آن و صنایع‌دستی مردم روستا نیز به تعداد فراوان استفاده می‌شود و وجه تشابهی را بین آن‌ها ایجاد می‌کند (بلیلان و حسن‌پور لمر، ۱۳۹۸: ۶۱).

شکل ۸: شیوه ساخت و کاربرد مصالح در مسجد پرزله (نگارندگان، ۱۴۰۰)

شکل ۹: شیوه تخته کاری در مسجد پرزله (نگارندگان، ۱۴۰۰)

شکل ۱۰: الگوی گره‌چینی در جبهه شرقی مسجد پرزله (نگارندگان، ۱۴۰۰)

۸. سنت نگهداری و صیانت از مسجد پرزله

مسجد پرزله یک بنای مذهبی است که با مشارکت دو برادر با اهالی محله پل بنا شد^{۱۵} و برای تأمین هزینه‌های برگزاری مراسم و همچنین نگهداری و پایش مداوم، یک خانه و زمین کشاورزی از طرف آنان وقف مسجد شد (خوانساری ایبانه، ۱۳۷۸). مردم محله با افزایش جمعیت در طول زمان به توسعه کالبدی مسجد توجه کردند و تعدادی از آن‌ها مدیریت منابع را بر عهده گرفتند. آن‌ها برای ساخت و توسعه مسجد از دانش بومی در زمینه معماری استفاده کردند (شکل ۶) و با مشارکت اهالی علاوه بر ساخت مسجد، به تربیت استادکاران بومی پرداختند. اهالی ایبانه در انتخاب موقعیت مسجد توجه به اقتصاد کشاورزی را یکی از اولویت‌ها در نظر گرفتند. آن‌ها از بستر صخره‌ای به جای زمین‌های حاصلخیز برای ساخت استفاده کردند تا منابع تولید کشاورزی از بین نرود. مصالح و شیوه‌های ساخت نیز برگرفته از ظرفیت‌ها و منابع محلی ایبانه و پیرامون آن بوده و تاکنون نیز ادامه پیدا کرده است. علاوه بر آن، تداوم سنت‌های فرهنگی و مذهبی و مشارکت محلی توانسته است نقش مهمی در پویایی مسجد ایفا کند. مردم محله پل با اشتیاق و گاه در رقابت با محله‌های دیگر (بلوک‌باشی، ۱۳۸۰) در ماه‌های رمضان، محرم و قربان در مسجد حضور یافته و سعی کرده‌اند به هر بهانه‌ای، درهای مسجد به روی همگان باز باشد. برگزاری نمازهای روزانه در کنار اعتقاد به استجاب دعا، نذر کردن و دخیل بستن بر شوقه‌های مسجد توانسته است جایگاه آن را در نزد ایبانه‌ای‌ها ارتقا ببخشد. آن‌ها از ظرفیت‌های درونی و

بومی ایبانه (Farnian, 2016) در زمینه‌های محیطی، اجتماعی، اقتصادی و فکری به‌عنوان یک سنت ساخت (عباسی هرخته، ۱۳۹۴) در مسجد پرزله و سایر بناهای روستا استفاده کرده‌اند.^{۱۶}

۹. نتیجه‌گیری

روستای ایبانه، واقع در استان اصفهان، دارای پیشینه پیش از اسلام است و مردم آن مسلمان‌اند. این روستا دارای ۵ محله است و مسجد پرزله در محله پل قرار دارد. بنای مسجد در کنار معبر اصلی روستا به نام راشتا و رو به جنوب قرار گرفته است. معماران محلی آن را در دو طبقه با سه شبستان و یک ایوان در طول ۶ قرن شکل داده‌اند. هسته تاریخی آن شبستان شمالی طبقه پایین است که در دوره ایلخانی ساخته شده است. پس‌از آن و در دوره صفوی، شبستان شمالی طبقه بالا ساخته می‌شود و سپس در دوره قاجار شبستان و ایوان جنوبی در طبقات پایین و بالا شکل می‌گیرد. ساختار آن وزنی و سنتی است و معماران بومی در ساخت آن از ترکیب دیوار سنگی و خشتی با چوب استفاده کردند و بر روی بستر صخره‌ای به نام زَیّه بنا نهادند. آن‌ها در ابتدا بستر زَیّه را آماده و برای ساخت پی، مسطح کردند. سپس دورتادور شبستان قدیمی را با دیوار سنگی و خشتی به قطر ۱۲۰ سانتی‌متر شکل داده و شبستان‌ها را محصور کردند. ضخامت زیاد دیوارها علاوه‌بر ایجاد ظرفیت حرارتی در جوانب می‌توانست تنش‌های فشاری را تحمل کند. علاوه‌بر آن، معمار محلی برای شکل‌دهی به مسجد نیازمند کنترل نیروها و تنش‌های کششی و جانبی و همچنین تبادل هوا و تأمین گرما بود؛ بنابراین از مصالحی استفاده کرد تا علاوه‌بر وزن مناسب دارای مقاومت کششی، ظرفیت حرارتی و عملکرد مناسب در برابر زلزله باشد. آن‌ها به دسترسی مناسب و تهیه آسان مصالح نیز فکر کردند و چوب‌هایی را از جنس کبوده و چنار در طول قرن‌ها پرورش داده و به این منظور از آن استفاده کرده‌اند. از چوب‌های محلی، فرسب، تیرهای فرعی، شُش، چَرِه و تخته ساختند و با دیوارهایی از جنس سنگ محلی و خشت تهیه‌شده از خاک پُشلیل ترکیب کردند. آن‌ها از مصالحی استفاده کرده‌اند که در پیرامون روستا به دست می‌آمد و توسط بومیان پرورش می‌یافت. علاوه‌بر آن، مردم از گذشته تاکنون به این مسجد اعتقاد قلبی داشته و با برگزاری مراسم معنوی در روزهای خاص ملی و مذهبی موجب حفاظت بیشتر از مسجد پرزله شده‌اند. این سنت ساخت و نگهداری در اغلب بناهای ایبانه استفاده شده است و براساس تجارب زیستی در طول قرن‌ها به دانش بومی تبدیل شده و به نسل‌های بعدی انتقال یافته است.

پی‌نوشت‌ها

۱. آگاهی در این باره و اطلاع‌رسانی توسط اهالی روستا می‌تواند آن‌ها را از مزیت اقتصادی، گردشگری،

بررسی فنون ساخت مسجد تاریخی پرزله در ایبانه، حسین راعی و سپیده بنایی

10.22052/KASHAN.2024.253406.1088

- مذهبی و فرهنگی بهره‌مند کند (Manafian et al., 2014) و گردشگری روستایی را تقویت کند (حسین‌زاده و مولوی عربشاهی، ۱۳۹۷).
۲. تیر چوبی اصلی.
 ۳. پنجره‌های کوچک با گره‌های چوبی در ایبانه.
 ۴. ایوانی که از دو طرف محدود و از یک طرف رو به بیرون است.
 ۵. در ایبانه از درخت کبوده با خاصیت کششی برای فرسب‌ها و درخت چنار با خاصیت فشاری برای ستون‌ها استفاده می‌شود؛ البته گونه‌های دیگری چون تبریزی و صنوبر نیز استفاده می‌شوند.
 ۶. سنگ سار و زَیَه جزء جدایی‌ناپذیر بناهای ایبانه محسوب می‌شوند. زیه به رنگ خاکستری-سبز در بستر خانه‌های واقع در محلات ایبانه وجود دارد و باید برای قرارگیری پی، کمی آن را تراشید و سنگ سار نیز در پی‌سازی و سنگ‌چینی‌ها استفاده می‌شود.
 ۷. تیر اصلی از جنس چوب که تیرهای فرعی بر روی آن قرار می‌گیرد.
 ۸. منظور شاخه‌های درختان کبوده و سپیدار به دلیل وزن سبک و حجیم بودن است.
 ۹. در مسجد پرزله از شاخه‌های درختان کبوده و سپیدار برای شُش و چَرَه استفاده شده است.
 ۱۰. سرخی این خاک به دلیل وجود اکسید آهن فراوان در آن است.

11. Poshlil.

۱۲. خاک سفید و زرد نیز به ترتیب مقدار مقاومت و استفاده در ایبانه نسبت به خاک قرمز کمتر است و اغلب در اندوهای تزئینی داخلی و خارجی استفاده می‌شوند.
۱۳. ایبانه‌ای‌ها به ستون‌های چوبی، جناق می‌گویند (نظری داشلی برون و دیگران، ۱۳۸۴: ۲۹۴).
۱۴. در ایبانه به پنجره، برینجا گفته می‌شود و شوقه یک نوع از برینجاست (اریسی، ۱۳۸۳).
۱۵. نظام مالکیت و مشارکت پیچیده (شاکری‌زاد ایبانه و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۶) و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی مبتنی بر آن (رضایی و همکاران، ۱۳۹۰)، مهم‌ترین ظرفیت شناخته‌شده در ایبانه است.
۱۶. می‌توان از آن به عنوان نقطه تعاملی بین معماری بومی، بهیئگی و خودبسندگی (ایرجی، ۱۳۹۹: ۲) نام برد.

منابع

- ارشدی ایبانه، مقدار. (۱۳۹۱). *راهنمای مستندگردشگری ایبانه*. کاشان: نشر محتشم.
- اریسی، امین. (۱۳۸۳). *پژوهشی در جزئیات معماری روستای ایبانه*. ایبانه: پایگاه میراث فرهنگی ایبانه.
- اعظم واقفی، سید حسین. (۱۳۷۵). *میراث فرهنگی نطنز*. تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.

اقتصادی، کیارش، و اریسی، امین (۱۳۸۲)، *جزئیات معماری ایبانه، فاز مقدماتی*. ایبانه: پایگاه میراث فرهنگی ایبانه.

ایرجی، الهام. (۱۳۹۹). ارزیابی تأثیر اصول معماری بومی در شکل‌گیری معماری سبز (نمونه موردی: روستای ایبانه). *معماری‌شناسی*، ۳(۱۵)، ۱۲-۱.

بلوک‌باشی، علی. (۱۳۸۰). *نخل‌گردانی: نمایش تمثیلی از جاودانگی حیات شهیدان*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

بلیلان، لیدا، و حسن‌پور لمر، سعید. (۱۳۹۸). «الگوهای هندسی و تناسب‌های طلایی، زبان مشترک معماری و هنر در روستای تاریخی ایبانه. *معماری اقلیم گرم و خشک*، ۷(۹)، ۶۸-۴۵.

حسن‌پور لمر، سعید، و جمالی، سیروس. (۱۳۹۹). «قیاس‌تزیینات گره‌چینی در ساختار بصری پنجره‌های بازشوی دو روستای تاریخی ماسوله و ایبانه. *مطالعات تطبیقی هنر*، ش. ۱۹، ۴۸-۳۱.

حسین‌زاده، مهناز، و مولوی عربشاهی، سیده سوسن (۱۳۹۷)، *توسعه پایدار گردشگری در روستای ایبانه با استفاده از رویکرد پویایی سیستم. گردشگری و توسعه*، ۷(۳)، ۱۷۳-۱۹۴.

خوانساری ایبانه، زین‌العابدین. (۱۳۷۸). *ایبانه و فرهنگ مردم آن*. تهران: انتشارات گنجینه هنر.

راعی، حسین. (۱۳۹۲). ایبانه، یک روستا، یک محله، یک بن. جلد اول از *یادداشت‌هایی درباره آثار تاریخی ایران*. تهران: ایران‌نگار.

رضایی، روح‌اله، حسینی، سید محمود، رنجبران، پریرسا، و صفا، لیلا. (۱۳۹۰). ارزیابی اثرات منفی توسعه گردشگری در روستای ایبانه استان اصفهان با استفاده از مدل تحلیل عاملی. *فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری*، ۱(۱)، ۲۷-۴۰.

رضایی، روح‌اله، صفا، لیلا، و رنجبران، پریرسا. (۱۳۹۴). شناخت و واکاوی مشکلات توسعه گردشگری در مناطق روستایی استان اصفهان (نمونه موردی: روستای ایبانه). *فضای جغرافیایی*، ۱۵(۴۹): ۳۷-۵۶.

سلیمانی، پروین، فرهنگ بروجنی، حمید و اکبری‌فرد، مریم. (۱۳۹۰). *ه ساختار و تزیینات چوبی مسجد جامع ایبانه با مساجد چوبی آذربایجان شرقی. مطالعات هنر/اسلامی*، ۷(۱۴)، ۲۵-۴۰.

سیرو، ماکسیم. (۱۳۵۰). *راه‌های باستانی ناحیه اصفهان و بناهای وابسته به آن‌ها*. ترجمه مهدی مشایخی (۱۳۵۷). تهران: سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران.

شاگری‌زاد ابیانه، عباس، مسگری هوشیار، سارا، و میری، حسن. (۱۳۸۹). بازشناسی خانه در ابیانه. فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۲۹ (۱۳۱)، ۱۳-۲۶.

عباسی هرفته، محسن. (۱۳۹۴). شرحی بر سنت حفاظت معماری در ایران. یزد: دانشگاه یزد.

مجد، محمدقلی. (۱۳۸۸). تاراج بزرگ؛ آمریکا و غارت میراث فرهنگی ایران. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.

نادری مهدی، کریم، اذانی، مهری، یعقوبی فرانی، احمد، و روستایی، مریم. (۱۳۹۲). واکاوی اثرات گردشگری در روستای ابیانه با استفاده از تکنیک SWOT، تحقیقات جغرافیایی، ۲۸ (۴)، ۳۱-۴۴.

نظری داشلی برون، زلیخا، حاجی علیمحمدی، هما، رهو، روشنگر، و ترابزاده، عباس. (۱۳۸۴). مردم‌شناسی روستای ابیانه. تهران: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده مردم‌شناسی با همکاری اداره کل امور فرهنگی.

Amini, E. (2019). *A Comparison Study of Vernacular Settlements in Iran: Case Study of Masouleh and Abyaneh Villages*. Istanbul: Istanbul Technical University.

Manafian, H., Daneshvar Ameri, Zh., & Salehi Esfahani, S. (2014). Investigation of the Factors Hindering and Promoting Tourism Evidences from Villages of Abyaneh Village. *International Journal of Agricultural Management and Development (IJAMAD)*, Vol. 2, 95-103.

Mousavi, N., & Rajabi, M. (2013). Applicating an Ordered Probit Model for Analysis of the influencing Factors on Tourist's Willingness to Pay. *Rural Research*, 3 (4), 25-52 [In Persian].

Ryan, C., Ghaderi, Z., & Michael Hall, M. (2020). Overtourism, Residents and Iranian Rural Villages: Voices from a Developing Country. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, Vol. 37, 1-12.

Sharbatian, Y., & Khazaee, Sh. (2012). The Rural Tourism Anthropology (Case Study: Abyaneh Village). *Journal of Tourism and Hospitality Research*, 1, 143-158.

References

- Abbasi Harofteh, M. (2015). *A description of the Tradition of Conservation in Iranian Architecture*. Yazd: Yazd University. [In Persian]
- Amini, E. (2019). *A Comparison Study of Vernacular Settlements in Iran: Case Study of Masouleh and Abyaneh Villages*. Istanbul: Istanbul Technical University.
- Arshadi Abyaneh, M. (2012). *Abyaneh Tourism Documentary Guide*. Kashan: Mohtasham Publications. [In Persian]
- Azam Vaghefi, S.H. (1996). *Natanz Cultural Heritage*. Vol. 4. Tehran: Association of Cultural Heritage and Honors. [In Persian]

- Balilan, L., & Hasanpour Loumer, S. (2019). Geometric patterns and Golden Proportion, Common Language of Architecture and Art in the Abyaneh village. *Architecture in Hot and Dry Climate*, 7(9), 45-68. [In Persian]
- Bulookbashi, A. (2001). *Nakhlgardani, Symbolic Performance of the eternity of the martyr's life*. Tehran: Cultural Research Office. [In Persian]
- Eghtesadi, K., & Oreysi, A. (2003). *Details of Abyaneh architecture, Preliminary phase*. Abyaneh: Abyaneh Cultural Heritage Site. [In Persian]
- Hasanpour Loumer, S., & Jamali, S. (2020). Comparison of Gereh-chini Decorations in Visual Structure of the Opening Windows of the two Historical Villages of Masouleh and Abyaneh. *Motaleate-e Tatbighi-e Honar*, Vol. 19, 31-48 [In Persian].
- Hosseinzadeh, M., & Molavi Arabshahi, S. (2018). Sustainable Tourism Development in Village of Abyaneh Using the System Dynamic Approach. *Tourism and Development*, Vol. 3, 173-194. [In Persian]
- Iraji, E. (2020). Evaluating the Impact of Indigenous Architecture Principles on the Formation of Green Architecture. *MemariShenasi*, 3(5), 1-12. [In Persian]
- Khansari Abyaneh, Z. (1999). *Abyaneh and the Culture of its People*. Tehran: GanjinehHonar Publications. [In Persian]
- Majd, M.Gh. (2009). *The Great American Plunder of Persia Antiquities*. Tehran: Institute of Political Studies and Research. [In Persian]
- Manafian, H., DaneshvarAmeri, Zh., & Salehi Esfahani, S. (2014). Investigation of the Factors Hindering and Promoting Tourism Evidences from Villages of Abyaneh Village. *International Journal of Agricultural Management and Development (IJAMAD)*, Vol. 2, 95-103.
- Mousavi, N., & Rajabi, M. (2013). Applicating an Ordered Probit Model for Analysis of the influencing Factors on Tourist's Willingness to Pay. *Rural Research*, 3(4), 25-52. [In Persian]
- Naderi Mahdei, K., Azani, M., Yaghoubi Farani, A., & Roostaei, M. (2014). Analysis of Rural Tourism in Abyaneh by Swot Model. *Geographical Research*, 28(4), 31-44. [In Persian]
- Nazari Dashli Burun, Z., Haji Ali Mohammadi, H., Rahoo, R., & Torabzadeh, A. (2005). *Anthropology of Abyaneh Village*. Tehran: Cultural Heritage and Tourism Organization, Anthropology Research Institute in collaboration with the General Directorate of Cultural Affairs. [In Persian]
- Oreysi, A. (2009). *Research on the Architectural Details of Abyaneh Village*. Abyaneh: Abyaneh Cultural Heritage Site. [In Persian]
- Raie, H. (2013). *Abyaneh, a Village, a Local, a Building*. Vol 1 of Notes on Historical Monuments of Iran. Tehran: Iran Negar. [In Persian]
- Rezaei, R., Safa, L., & Ranjbaran, P. (2015). Identifying and Analyzing the Barriers to Tourism Development in Rural Areas of Esfahan Province: Case Study; Abyaneh Village. *Geographic Space*, 15(49), 37-56. [In Persian]
- Rezai, R., Hosseini, M., Ranjbaran, P., & Safa, L. (2012). Evaluating The Negative Effects of Tourism Development in Abyaneh Village in Isfahan Province by Using the Factor Analysis Model. *Quarterly Geographical Journal of Tourism Space*, 1(1), 27-40 [In Persian].
- Ryan, C., Ghaderi, Z., & Michael Hall, M. (2020). Overtourism, Residents and Iranian Rural Villages: Voices from a Developing Country. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, Vol. 37, 1-12.

- ShakerizadAbyaneh, A., Mesgari Houshyar, S., & Miri, H. (2010). Recognition Of House in Abyaneh. *Quarterly Housing and Rural Environment*, 29 (131), 13-26. [In Persian]
- Sharbatian, Y., & Khazaei, Sh. (2012). The Rural Tourism Anthropology (Case Study: Abyaneh Village). *Journal of Tourism and Hospitality Research*, no. 1, 143-158.
- Siraux, M. (1978). *Anciennes Voies et Monuments Routiers de la Region d Isfahan. Translated by Mahdi Mashayekhi*. Tehran: National Organization for Conservation of Iranian Antiquities.
- Soleimani, P., Farahmand Boroujeni, H., & Akbarifard, M. (2011). Comparing The Structure and the Wooden Ornaments of Abyaneh Jame Mosque, with the Wooden Mosques in the Eastern Azarbaijan. *Islamic Art*, 7(14), 25-40. [In Persian]

Investigating the Tradition of Construction and Maintenance of the Historical Parzaleh Mosque in Abyaneh Village

Hosein Raie

Assistant Professor, School of Architecture and Environmental Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran; hoseinraie@iust.ac.ir

Sepideh Banayee

Master's degree in architectural heritage restoration and conservation, School of Architecture and Environmental Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran, (Corresponding author); Sepideh.banayi1997@gmail.com

Received: 18/09/2023

Accepted: 10/01/2024

Introduction

Abyaneh village is located in Isfahan province, near the city of Kashan. Its background goes back to the pre-Islamic period. The people of Abyaneh are farmers, gardeners, and cattle ranchers. They are Muslims, and as such, they have constructed a mosque in every neighborhood alongside the Herpak Fire Temple. Parzaleh mosque is located in the Pal local and on the edge of the historic passage of Rashta. The central structure originates from the Ilkhanid era, featuring enhancements from the Safavid and Qajar periods. It is a two-story building. A man named Arshad constructed the Parzaleh Mosque with the assistance of locals and donated a house and several farmlands to it. They repaired and developed the mosque during the Safavid and Qajar periods by planting and selling crops such as wheat and barley. This plan has been able to protect this mosque economically for centuries. As the population grew over time, the people of the neighborhood paid attention to the physical development of the mosque. The Parzaleh mosque has been used by the people of the village and the Pal neighborhood for several centuries. However, due to the migration of the local people to the surrounding cities, the mosque is now closed and only is opened on special national and religious days such as Muharram. The locals of Pal visit Abyaneh and its mosque in the month of Muharram to perform the Nakhlgardani ritual.

Materials and Methods

The moot point of the research is the lack of sufficient information about indigenous knowledge related to the construction and conservation of Parzaleh mosque. There is no suitable architectural plan for this mosque, and the process of its construction and architectural details have not been studied. The leading goal of this study is to identify and introduce the construction and maintenance traditions of the Parzaleh Mosque. Two critical inquiries have been raised concerning historical periods, mosque construction, and conservation methods. To this end, the interpretive paradigm and interpretive-historical strategy have been used, along with field surveys, document research, and interviews to gather information. These studies were conducted during the restoration of the Parzaleh mosque by residents. They removed the ceilings and floors, providing an excellent opportunity for mapping, photography, and field surveys. Additionally, the locals renovating the mosque offered valuable information. It took three months to restore the Parzaleh mosque by the natives of the Pal neighborhood, and by this time, field surveys by the author revealed some of the hidden information in the mosque. The data were matched with similar samples and structures in terms of structures, materials, and components and were analyzed using the mentioned tools with an interpretive paradigm and a interpretive-historical strategy.

Conclusion

The research results indicate that local architects built the Parzaleh mosque with three naves and a porch during the 6th century A.H. The mosque's main structure dates back to the Ilkhanid period, with additions from the Safavid, the Qajar, and the Pahlavi periods. The primary materials, used in the mosque construction, are stone, wood, and soil along with secondary materials such as subclans, clay, plaster, and brick. The mosque has a traditional structure with native architects using stone walls and wood. It is built on a rocky bed called Zayeh. In the structural system of Perzleh Mosque, compressive stresses are transmitted by load-bearing walls and wooden columns. The thickness of load-bearing walls in the lower and upper floors varies according to the construction period. The thickness of the walls could withstand compressive stress and provide thermal capacity. In addition, the local architects needed to control the tensile and lateral forces and stresses and air exchange and heat supply. Therefore, they used materials with proper tensile strength and thermal capacity. They also considered adequate access to materials. They have grown aspen and plane tree over the centuries and used them to seek this purpose. They have used local knowledge of architecture to build and develop the mosque. Masters were provided from Kashan, near Abyaneh, to train local masters with active community participation. In selecting the mosque location, the people of Abyaneh made the agricultural economy their top priority. They used a rocky bed instead of fertile land to save agricultural resources. This traditional construction method has been utilized in most Abyaneh buildings, becoming indigenous knowledge over centuries and passed down through generations.

Keywords: Abyaneh, Parzaleh Mosque, vernacular architecture, traditions of construction and maintenance.